

УДК 330.341.4(4)

БИЦЮРА Юрій,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Проаналізовано сучасну структуру економіки України та ЄС за видами економічної діяльності, пропозицією і використанням ресурсів у зведених національних рахунках. Виявлено тенденції у структурі національної економіки щодо змін співвідношення матеріального виробництва і сфери послуг. Обґрунтовано їх прогресивність як одного із головних чинників підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: структура національної економіки, види економічної діяльності, сфера послуг, конкурентоспроможність національної економіки.

Бицюра Ю. Структурные сдвиги в экономике европейских стран.
Проанализирована современная структура экономики Украины и ЕС по видам экономической деятельности, предложению и использованию ресурсов в сводных национальных счетах. Определены тенденции в структуре национальной экономики по соотношению материального производства и сферы услуг. Обоснована их прогрессивность в качестве одного из главных факторов повышения уровня конкурентоспособности национальной экономики.

Ключевые слова: структура национальной экономики, виды экономической деятельности, сфера услуг, конкурентоспособность национальной экономики.

Постановка проблеми. Країни ЄС за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2014–2015 рр. обіймали переважно високі місця у загальносвітовому рейтингу з середнім його значенням на рівні 4,74 [1, с. 13], позаяк значний ступінь їх технологічного та соціально-економічного розвитку забезпечується завдяки таким прогресивним змінам у структурі економіки, як: розвиток V–VI високотехнологічних укладів; утвердження наукомістких, ресурсощадних, екологічно безпечних виробництв; збільшення частки сфери послуг.

Висока якість політичних інститутів і прогресивна структура економіки є потужними чинниками економічного зростання і розвитку країни. Як зазначає О. Сухарев, комбінація інституціональних чинників і структура економіки, обумовлюючи розподіл потоку ресурсів, забезпечують високий технологічний рівень виробництва і соціально-економічного розвитку [2, с. 11].

Україна за індексом глобальної конкурентоспроможності на рівні 4,14 посідає лише 76 місце серед 144 країн [1, с. 13]. Це обумовлено переважанням сировинних та ресурсоемних галузей III–IV технологічних укладів з низьким рівнем інноваційної активності в структурі національної економіки. Тому для неї актуальним є завдання модернізації господарства відповідно до прогресивних структурних економічних зрушень країн ЄС, які стали на шлях постіндустріального розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та практичні основи дослідження структурних зрушень у національній економіці в умовах формування постіндустріального суспільства відображено в працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених.

На основі аналізу трансформації у сферах зайнятості та виробництві Д. Белл виділив зростання частки сфери послуг у розвинених країнах як одну з важливих характерних особливостей формування сервісної економіки в постіндустріальному суспільстві [3]. У головних роботах Е. Тоффлера [4–5] викладено хвильову концепцію розвитку суспільства: на зміну першій хвилі аграрної цивілізації і другій (індустріальної цивілізації) приходить нова, яка призводить до формування надіндустріальної інформаційної цивілізації, що характеризується значною зміною соціальної та економічної структури суспільства.

Академік А. Чухно зробив значний внесок у розробку методології якісно нових закономірностей соціально-економічного розвитку суспільства, що базується на цивілізаційному світоглядному підході [6].

Досліджуючи структуру виробничого відтворення в умовах формування нооекономіки, А. Гальчинський [7] наголошує, що відбуваються суттєві зрушення, пов'язані з якісним удосконаленням структури потреб і попиту, а саме: починають виникати постматеріальні потреби вищого порядку (соціальні, визнання, самореалізації інтелектуального та творчого потенціалу особистості).

Монографію В. Гейця і В. Семиноженка [8] присвячено розгляду інноваційних перспектив України в контексті глобальних постіндустріальних трансформацій. Особливу увагу приділено аналізу проблем становлення економіки знань, глобальних змін економічного ландшафту планети, світового досвіду інноваційних трансформацій та нових форм інституційної організації постіндустріальної економіки.

Попри глибину та різноплановість проведених досліджень, у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених недостатньо досліджено проблеми структурних трансформацій у національній економіці відповідно до сучасних тенденцій розвитку європейських країн, які пішли шляхом розбудови постіндустріального суспільства.

Метою статті є аналіз сучасних структур економіки ЄС і України та виявлення тенденцій їх розвитку.

Матеріали та методи. Під час дослідження використано матеріали Державної служби статистики України, Організації економічного

співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, ЦРУ США та наукові праці з питань розвитку структури національної економіки. Застосовано методи аналізу, синтезу, узагальнення і моделювання щодо виявлення тенденцій розвитку сучасних структур економіки ЄС та України.

Результати дослідження. Світова економічна криза 2008–2009 рр. зумовила розгортання негативних процесів в економіці України, а саме: лише за 2009 р. катастрофічно зменшився реальний ВВП на 14,8 %, обсяги промислового виробництва – на 20,6 %, обсяги експорту – на 40,7 %, інвестиції в основний капітал – на 41,5 % [9]. Масштабні втрати національної економіки на тлі світової економічної кризи обумовлені особливостями структури, в якій домінують сировинні експортоорієнтовані низькотехнологічні галузі економіки. Після незначного поживавлення розвитку вітчизняної економіки у 2010–2012 рр. через нестабільну військово-політичну та економічну ситуацію в країні, військову агресію на Сході України реальний ВВП скоротився у 2014 р. на 6,6 %, обсяги промислової продукції – на 10,1 %, а у 2015 р. відповідно на 9,9 % та 13,4 % [9].

Аналіз структури використання ресурсів у зведених національних рахунках України засвідчив (*див. табл. 1*), що у 2014 р. порівняно з 2013 р. відбулося зменшення частки кінцевого споживання (на 1,0 %) переважно через перерозподіл використаних ресурсів на користь збільшення експортних поставок (на 1,9 %) та проміжного споживання (на 0,4 %). Але лише 5,1 % загального обсягу ресурсів в економіці було використано у 2014 р. на валове нагромадження основного капіталу, що менше на 1,2 % ніж у 2013 р. і на 4,7 % ніж у 2007 р. [9].

Задоволення потреб економіки відбувалося за рахунок поступового збільшення експортованої продукції. Попри те, що питома вага імпорту у загальному обсязі пропозиції ресурсів на внутрішньому ринку збільшилася у 2014 р. порівняно з 2013 р. на 0,2 % (до 18,9 %), стосовно 2011 р. цей показник зменшився на 1,5 % при збільшенні частки випуску вітчизняної продукції (з 74,9 % до 76,5 %) [9].

Тенденції свідчать про поступове відновлення втрачених позицій вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішніх ринках. Це відбулося через підвищення курсу іноземної валюти і відповідне здорожчання імпортованої продукції та зменшення попиту на неї. Крім цього, важливим також є те, що зріс рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Зокрема, за період 2011–2015 рр. у рейтингу країн за індексом глобальної конкурентоспроможності Україна піднялася з 82 на 76 місце [1, с. 372].

У структурі пропозиції та використання ресурсів в ЄС найбільшу частку становить національне виробництво (93,4 %) [10], яке використовується переважно на внутрішньому ринку за незначного сегмента зовнішньоекономічної діяльності (питома вага як імпорту, так і експорту у 2–3 рази нижча, ніж в Україні).

Таблиця 1

Структура пропозиції та використання ресурсів у зведених національних рахунках України, %*

Показники	Роки														
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Пропозиція ресурсів**														
Випуск в основних цінах	75,2	77,5	78,4	77,6	78,2	78,3	77,7	77,7	76,3	77,9	77,1	74,9	75,9	76,8	76,5
Імпорт товарів і послуг	19,6	18,5	17,8	19,0	18,7	17,6	17,7	18,1	19,2	17,5	18,8	20,4	19,4	18,7	18,9
	Використання ресурсів***														
Проміжне споживання	46,2	47,1	47,1	46,7	48,0	47,7	46,5	46,2	45,9	46,2	46,3	45,9	45,5	44,6	45,0
Кінцеві споживчі витрати	25,7	26,3	26,5	25,9	23,7	26,6	27,9	27,7	27,9	30,8	29,5	28,8	31,0	33,6	32,6
Валове нагромадження основного капіталу	6,7	6,8	6,7	7,1	7,5	7,6	8,8	9,8	9,2	6,7	6,3	6,3	6,8	6,3	5,1
Експорт товарів і послуг	21,4	19,1	19,3	19,8	21,2	17,9	16,7	16,0	16,4	16,9	17,7	18,3	16,6	15,7	17,6

* Дані за 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та зони антитерористичної операції.

** Дані вказані без податків та субсидій на продукти.

*** Дані вказані без зміни запасів матеріальних оборотних коштів та придбання за виключенням вибуття цінностей.

Джерело: складено автором за [9–11]

Зменшення частки проміжного споживання в Україні з 48 % у 2004 р. до 45 % у 2014 р. [9] є позитивною тенденцією, що свідчить про поступове зниження у вітчизняній економіці матеріалоемності та енергоемності виробництва. На тлі технологічної відсталості національного виробництва це підвищує рівень його конкурентоспроможності. Крім цього, зменшення частки проміжних витрат у структурі випуску продукції збільшує можливості вітчизняних підприємств в ефективному перерозподілі ресурсів за умов низької ліквідності національної фінансової системи.

Однією з прогресивних трансформацій в структурі економіки розвинутих країн ЄС є дематеріалізація виробництва і зростання частки соціально важливої сфери послуг (науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо). Завдяки високому рівню технологій у матеріальному виробництві для задоволення попиту на відповідну продукцію потрібно все менше задіювати ресурси у цій сфері. Тим самим вивільняється все більший обсяг ресурсів на розвиток сфери послуг, частка якої у 2006–2014 рр. зросла з 64,0 % до 66,2 % ВВП. Також переважну частину залучених ресурсів в економіці ЄС зосереджено у сфері послуг (73,1 % у 2014 р.) [10].

В Україні простежується позитивна тенденція до зміни структури економіки на користь сфери послуг, яка за період 2000–2014 рр. зросла з 39,8 % до 54,1 % ВВП [9], а частка зайнятих у ній у 2012 р. – до 62,7 % [12, с. 342]. Така тенденція сприяє удосконаленню структури національної економіки та спрямуванню її на розбудову постіндустріального суспільства.

Крім зміни у кількісній пропорції між секторами національної економіки, слід враховувати і якісні зміни. Відповідно до результатів досліджень В. Бодрова і Е. Прушківської [13, с. 28–29] за моделлю кількісного співвідношення між секторами Україна демонструє рух до постіндустріального суспільства, а за моделлю функціонування (виділення кількісних та якісних, ендогенних та екзогенних чинників у межах певного середовища) вона показує індустріальний тип розвитку та переважання індустріальних цінностей. Ці результати свідчать про значний вплив на секторальну структуру національної економіки інституціонального середовища. Саме поєднання кількісних факторів з якісними у межах певного інституціонального середовища дозволяє виявити реальну траєкторію суспільного розвитку.

Економічна діяльність України (див. табл. 2) характеризується значною сировинною спрямованістю, в якій у 2014 р. частка добувної промисловості у ВВП становила 5 %, сільського господарства – 10,2 %. Крім того, у структурі вітчизняного експорту товарів переважають чорні метали (23,9 %), зернові культури (12,1 %) та мінеральні продукти (11,3 %) [9].

Проте наша країна має значний потенціал розвитку високо-технологічних виробництв у ракетно-космічній галузі, літакобудуванні,

оборонній промисловості, електрозварюванні, біотехнологіях та інших галузях, які можуть закласти основи для підвищення рівня конкурентоспроможності економіки України.

Таблиця 2

**Структура економіки України
за основними видами економічної діяльності, % у ВВП**

Види економічної діяльності	Роки								
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Сільське, лісове та рибне господарство	14,0	8,9	6,5	6,9	7,4	8,2	7,8	8,7	10,2
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	4,2	3,9	5,4	4,2	5,7	6,4	5,7	5,4	5,0
Переробна промисловість	17,4	18,5	15,9	14,3	13,1	11,8	12,2	11,1	12,2
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	5,7	3,1	2,7	3,1	2,8	3,1	3,1	2,9	2,8
Будівництво	3,5	3,9	3,3	2,6	3,3	3,0	2,8	2,5	2,3
Оптово-роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	8,4	12,2	13,1	13,6	14,5	15,0	14,4	14,6	14,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9,0	8,3	7,0	8,1	7,8	8,0	7,1	7,2	6,4
Інформація та телекомунікації	2,8	3,0	2,8	3,2	3,0	2,9	3,0	3,2	3,3
Фінансова та страхова діяльність	1,9	4,5	6,9	5,4	5,6	4,4	4,3	4,4	4,4
Операції з нерухомим майном	3,7	4,5	5,3	5,5	5,4	5,3	6,0	6,5	6,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,3	1,9	2,4	3,0	2,5	2,3	2,9	3,2	3,0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3,8	4,5	4,6	5,0	4,8	4,3	4,4	4,8	5,0
Освіта	4,1	4,6	4,4	5,2	5,0	4,6	5,2	5,4	4,8
Охорона здоров'я та соціальна допомога	2,4	3,0	2,9	3,6	3,7	3,4	3,6	3,4	2,9

Джерело: складено автором за [9]

Аналіз сучасної структури економіки України за видами економічної діяльності, враховуючи їх внесок у ВВП за період 2000–2014 рр., свідчить про структурні зрушення в економіці: питома вага переробної промисловості у ВВП зменшилася з 17,4 до 12,2 %, сільського господарства – з 14,0 до 10,2 %, будівництва – з 3,5 до 2,3 %, проте добувної промисловості і розроблення кар'єрів – зросла з 4,2 до 5,0 % [9].

У 2000–2014 рр. є позитивна тенденція до зростання внеску галузей сфери послуг у ВВП: частки торгівлі, інформації та телекомунікацій, фінансової та страхової діяльності, професійної, наукової та технічної діяльності, освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, операції з нерухомим майном.

У 2008, 2010 та 2011 рр. були значні негативні тенденції у зміні структури національної економіки. Зокрема, у ці роки значно зросла частка добувної промисловості, суттєво зменшилася питома вага переробної, будівництва тощо.

В Україні питома вага переробної галузі промисловості у 2014 р. досягла рівня 12,2 % [9], що не відповідає показнику ядра збалансованої технологічної структури (20 %). Крім того, у її структурі домінують галузі важкої промисловості – чорної металургії та паливно-енергетичного комплексу.

Одним із головних резервів підвищення конкурентоспроможності є зниження енергоспоживання, позаяк Україна належить до енергодефіцитних країн і водночас має високий рівень енергоспоживання. За рахунок власних джерел вона задовольняє свої потреби в паливно-енергетичних ресурсах менш ніж на 50 %. Вітчизняній промисловості притаманні високі рівні енергомісткості виробництва продукції внаслідок її недосконалої структури – великої питомої ваги енерговитратних галузей і технологій та їх застарілості. Зокрема, питомі витрати енергоносіїв на виробництво основних видів промислової продукції в Україні в 3–5 разів вищі, ніж у розвинених країнах світу, і продовжували протягом останніх років збільшуватися [14, с. 88].

Протягом 1990–2011 рр. у структурі промислового виробництва відбулися негативні зміни: частка машинобудування, що є основою високо- та середньотехнологічних галузей, знизилася у 2,7 раза: з 31 до 11,6 %, тоді як частка металургії, що є сировинною та середньонизькотехнологічною галуззю, збільшилася у 1,6 раза: з 11,0 до 18,1 % [15, с. 106]. Далі лише за 2012–2014 рр. частка машинобудування у загальному обсягу реалізованої промислової продукції зменшилася з 10,2 до 7,2 %, а металургії – зросла з 4,3 до 4,6 % [12, с. 90]. Такі тенденції посилюють сировинну спрямованість виробництва й експорту в Україні та залежність від кон'юнктури на зовнішніх сировинних ринках.

Як впливає з даних *табл. 3*, головною тенденцією в зміні структури ВВП ЄС за видами економічної діяльності є те, що в період 2006–2014 рр. питома вага матеріального виробництва поступово зменшувалася (з 25,4 % у 2006 р. до 23,3 % у 2014 р.), а частка сфери послуг збільшувалася (64,0 % та 66,2 % відповідно) [10]. В Україні у 2014 р. частка сфери послуг становила лише 54,1 % у загальному обсязі ВВП, але порівняно з 2000 р. вона суттєво зросла аж на 14,3 %. Поряд з цим частка аграрного сектору збільшилася з 6,3 % у 2007 р. до 10,2 % у 2014 р. [9].

Аналіз вітчизняної сфери послуг показав, що після кризового 2009 р. більшість структурних компонентів цієї сфери продемонстрували зменшення своїх часток у загальному обсязі ВВП (транспорт – на 1,7 %, фінансова та страхова діяльність – на 1,0 %, охорона здоров'я – на 0,8 %) [9]. Крім цього, за період 2008–2014 рр. у виробничій сфері зменшилася частка переробної промисловості до 12,2 %, будівництва – до 2,3 % [9].

Таблиця 3

Структура економіки ЄС за видами економічної діяльності, % у ВВП

Види економічної діяльності	Роки									
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Виробнича сфера										
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	1,5	1,5	1,5	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4
Промисловість та постачання електроенергії	18,2	18,0	17,8	16,7	17,3	17,5	17,4	17,3	17,1	
Будівництво	5,7	5,8	5,8	5,6	5,2	5,1	4,9	4,8	4,8	
Сфера послуг										
Оптова та роздрібна торгівля, ремонтні роботи; транспорт; тимчасове розмішування й організація харчування	17,1	17,1	17,2	17,2	17,0	16,9	16,9	16,9	16,9	
Інформація та телекомунікації	4,5	4,5	4,4	4,5	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	
Фінансова та страхова діяльність	4,9	5,0	4,6	5,1	5,0	4,8	4,8	4,8	4,9	
Операції з нерухомим майном	9,1	9,3	9,6	9,6	9,7	9,8	10,0	10,0	10,0	
Професійна, наукова та технічна діяльність; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	9,0	9,1	9,3	9,2	9,1	9,2	9,3	9,4	9,5	
Державне управління; обов'язкове соціальне страхування; освіта; охорона здоров'я	16,4	16,1	16,4	17,6	17,5	17,2	17,3	17,3	17,2	
Інші надані послуги	3,1	3,0	3,1	3,2	3,2	3,1	3,2	3,2	3,2	

Джерело: складено автором за [9–11]

Загалом це свідчить про нестійкість вітчизняної сфери послуг до негативних зовнішніх впливів і збереження проблем у сфері матеріального виробництва, низький рівень ефективності якої, з одного боку, не забезпечує задоволення матеріальних потреб суспільства на достатньому рівні, з іншого – вивільнення частини ресурсів для розвитку сфери послуг.

Порівняння структури ВВП в економіці України з ЄС засвідчило, що є позитивна тенденція до поступового зростання питомої ваги сфери послуг. Але головну позицію у вітчизняному матеріальному виробництві займає промисловість та постачання електроенергії (за 2014 р. 20,5 % в Україні проти 17,1 % в ЄС) та агропромисловий комплекс (відповідно 10,2 % та лише 1,4 %), тоді як у європейських країнах – машинобудування [9–10].

Як стверджує В. Стадник, розвиток машинобудування має залишатися пріоритетом для економіки України. Адже це одна із високотехнологічних галузей, де вітчизняні виробники ще є конкурентоспроможними на ринках не лише СНД, а й інших країн, у тому числі європейських. До того ж, як свідчить світовий досвід, кожна з країн, які входять нині до переліку найбільш розвинених, у період модернізації своєї економіки здійснювали структурно-технологічні зміни з метою забезпечення провідної ролі індустріального сектору [16, с. 89].

Майже всі види економічної діяльності сфери послуг країн – членів ЄС порівняно з Україною становлять більшу частку, а саме: інформація та телекомунікації, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, професійна наукова та технічна діяльність, освіта, охорона здоров'я тощо. В Україні лише частка сфери обігу (торгівля 21,7 % ВВП [9]) переважає відповідну частку в економіці ЄС (16,9 % ВВП [10]).

Домінування машинобудування та сфери послуг у ЄС свідчить про втілення прогресивних технологічно-інноваційних змін в організації виробничої діяльності, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності та ефективності виробництва, яке переважно складається з високотехнологічних та середньотехнологічних галузей економіки.

Як зазначав Д. Белл, прогрес суспільства тепер залежить від успіхів у сфері знань, тобто від прискореного розвитку науки та освіти [3, с. 288]. Частка цих сфер в ЄС у 2014 р. досягла рівня 26,7 % [10], а в Україні лише 16,8 % [9]. Про значну соціальну спрямованість розвинутих країн ЄС свідчить те, що найбільшою серед усіх видів економічної діяльності є частка сфери обов'язкового соціального страхування, освіти та охорони здоров'я (17,2 % ВВП у 2014 р. [10]).

Дані *рис. 1* свідчать про те, що зростання частки сфери послуг у загальному обсязі ВВП є важливою ознакою прогресивних структурних трансформацій у національній економіці. Так, розвиток сфери послуг у країнах ЄС позитивно впливає на підвищення їх рівня конкурентоспроможності. Фінляндія з часткою сфери послуг у ВВП на рівні 70,6 % [17]

має високий індекс конкурентоспроможності – 5,50 [1, с. 13], відповідно у Німеччині показники становили – 68,9 % [17] і 5,49 [1, с. 13], Нідерландах – 74,8 % [17] і 5,45 [1, с. 13].

Параболічна форма графіка, що ілюструє цю залежність, вказує на те, що критичною точкою є зростання частки сфери послуг до межі 75–80 %, після чого рівень конкурентоспроможності країни може значно зменшитися. Тобто надмірний розвиток сфери послуг без одночасного розвитку матеріального високотехнологічного виробництва може погіршити економічне становище країни. Зокрема, подібні ознаки є характерними для таких країн, як Мальта, Греція і Кіпр.

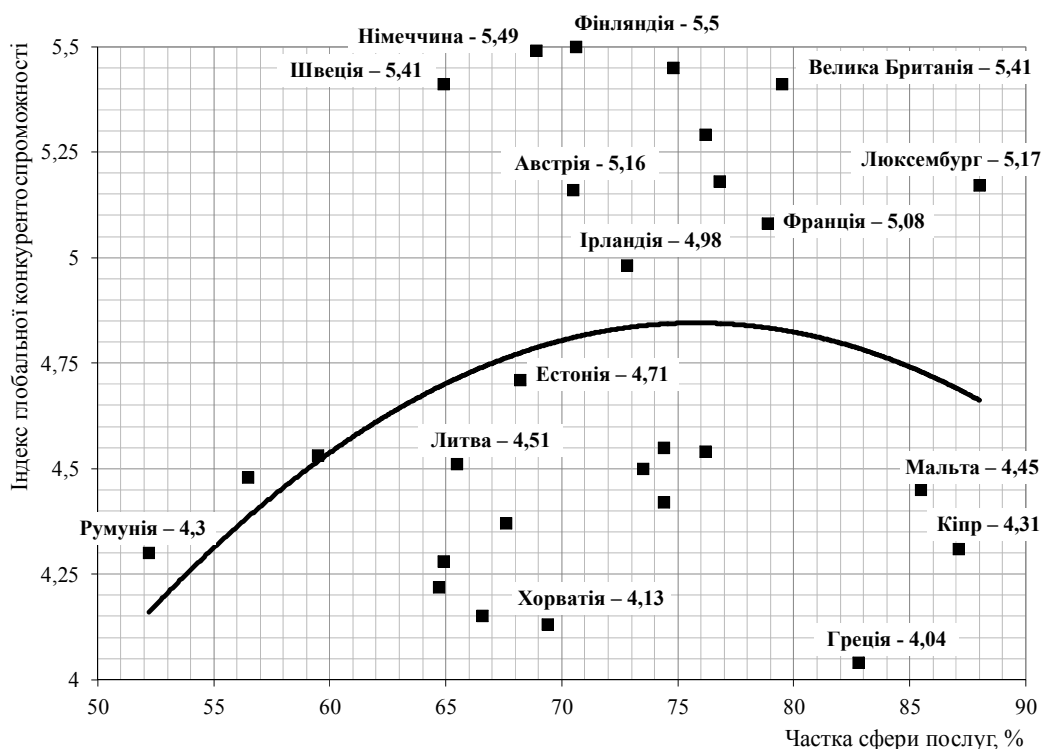

Рис. 1. Залежність між часткою сфери послуг у ВВП країн ЄС та індексом глобальної конкурентоспроможності

Джерело: розроблено автором за [1, с. 13; 17]

Згідно з концептуальними положеннями стратегії структурних змін в економіці України з посиленням дії ендогенних факторів розвитку формування прогресивної структури національної економіки має відбуватися у напрямках:

- прискореного розвитку видів діяльності, що забезпечують відтворення потужного інноваційно-інвестиційного потенціалу як головного джерела внутрішнього розвитку;
- активізації соціально орієнтованих видів діяльності, що працюють на внутрішній ринок і формують умови продовольчої та економічної безпеки держави;
- сприяння випуску та експорту продукції з високим рівнем перероблення та доданої вартості;

- зниження питомої ваги галузей з високим рівнем енергомісткості виробництва на користь галузей, що орієнтовані на використання потенціалу енергоефективності [18, с. 221].

Запропоновані українськими науковцями методологічні підходи до комплексного оцінювання структурної динаміки, що базуються на застосуванні індексних методів макроструктурного аналізу, дозволяють змогу кількісно оцінювати ефекти трансформацій основних макроекономічних пропорцій виробництва з позицій їх наближення до прогресивної галузевої структури економіки [18].

У 2001–2011 рр. динаміка індексів структурних зрушень у фактичних цінах свідчить про брак тенденцій подолання наявних в економіці України диспропорцій і відсутність просування на шляху до прогресивної структури виробництва. Низький рівень розрахованих зазначених інтегральних індексів зумовлений такими змінами: дотримуванням високого рівня питомої ваги енергосировинних галузей і виробництв з первинного оброблення (23,9–22,5 %) при збереженні на низькому рівні (16,6–16,9 %) частки інвестиційно спрямованих видів діяльності (питома вага машинобудівної, хімічної, нафтохімічної промисловості зменшилася на 0,1–0,2 %) за умов відчутного скорочення (на 9,3 %) частки споживчоорієнтованого сектору (питома вага харчової промисловості знизилася на 2,6 %, а легкої – більш ніж удвічі) [18, с. 224–226].

Реалізація прагнень України щодо орієнтації на європейські стандарти життя вимагає проведення структурних перетворень в економіці, які дозволили б сформувати нову якість людського капіталу і на цій основі закласти підґрунтя подальшої структурної модернізації та підвищення ефективності національної економіки. З огляду на це, зростає потреба розгляду підвищення рівня розвитку людського капіталу як критерію структуризації національної економіки у напрямі забезпечення її інноваційності та надання їй рис економіки знань. Саме пріоритетність розвитку людського капіталу здатна забезпечити реальність поступу до постіндустріального суспільства, створити передумови для удосконалення технологічної, соціальної, інституційної структури економіки [19, с. 256].

Вітчизняні вчені зазначають, що внаслідок політичної та економічної дестабілізації вимушено набувають значущості не прямі структурні зміни в економіці, зумовлені інноваціями, а такі, що опосередковані дією попиту. З огляду на це, зростання національної економіки може бути забезпечено через підвищення доходів населення і, відповідно, збільшення попиту на товари вітчизняного виробництва (при зменшенні частки імпортової продукції у споживанні). Ця передумова дасть змогу надалі відтворити в Україні більш типовий для сучасного цивілізаційного розвитку порядок структурних змін в економіці [20, с. 181].

Висновки. Аналіз сучасної структури економіки ЄС засвідчив, що відбувається концентрація значної частки виробництва і зайнятих у сфері послуг розвинутих європейських країн, що вказує на активне формування сервісної економіки. В Україні також є позитивна тенденція

у зростанні внеску галузей сфери послуг у ВВП: торгівлі, інформації та телекомунікацій, фінансової й страхової діяльності, наукової та технічної діяльності, освіти, охорони здоров'я тощо. Така тенденція сприяє удосконаленню структури національної економіки і розбудові основ постіндустріального суспільства.

Розвиток сфери послуг в країнах – членах ЄС сприяє підвищенню їх рівня конкурентоспроможності. Проте проведений аналіз показав, що критичною точкою є зростання частки сфери послуг до межі 75–80 %, після чого рівень конкурентоспроможності країни може значно зменшитися. Тобто паралельно з розвитком сфери послуг потрібно розвивати матеріальне високотехнологічне виробництво та підвищувати якість інститутів.

Аналіз структури національної економіки засвідчив, що в Україні сформувалася модель економіки зі значною часткою сировинних, матеріалоемних та енергоємних галузей, орієнтованих на зовнішні ринки. Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, що сприяло б збереженню його провідних позицій як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку, потрібно послабити вплив негативних структурних диспропорцій у національній економіці (сировинна спрямованість виробництва і експорту, значна ресурсоемність і низькотехнологічність виробництва) та підвищити рівень людського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Global Competitiveness Report 2014–2015 / World economic forum. — Geneva, 2014. — 549 p.
2. Сухарев О. С. Институционально-структурные факторы экономического развития / О. С. Сухарев. — М. : ИЭ РАН, 2015. — 214 с.
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. изд. 2-ое, испр. и доп. — М. : Academia, 2004. — 788 с.
4. Тоффлер Э. Революционное богатство / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. — М. : АСТ : АСТ МОСКВА, 2008. — 569 с.
5. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер ; науч. ред. и предисл. П. С. Гуревича. — М. : Изд-во АСТ, 2004. — 784 с.
6. Чухно А. А. Твори : у 3 т. — Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика / А. А. Чухно ; НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Н.-д. фін. ін-т при М-ві фін. України. — К., 2006. — 512 с.
7. Гальчинський А. С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. С. Гальчинський. — К. : Либідь, 2013. — 472 с.
8. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Х. : Константа, 2006. — 272 с.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Statistics Directorate Organisation for Economic Co-operation and Development [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oecd.org/std>.
11. Національні рахунки України за 2014 рік. : Стат. зб. / Держ. служба статистики України ; [за ред. І. М. Нікітіної]. — К. : Держ. служба статистики України, 2016. — 179 с.
12. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Держ. служба статистики України ; [за ред. І. М. Жук]. — К. : Держ. служба статистики України, 2015. — 585 с.

13. Бодров В. Г. Інституційні чинники розвитку національної економіки України в контексті структурних перетворень / В. Г. Бодров, Е. В. Прушківська // Економ. простір. — 2015. — № 100. — С. 24–33.
14. Гавриш О. О. Формування ефективної структури економіки як запорука успішного розвитку України / О. О. Гавриш, М. С. Савченко-Марущак // Економ. інновації. — 2015. — Вип. 60 (1). — С. 84–90.
15. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держ. служба статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. — К. : Август Трейд, 2012. — 558 с.
16. Стадник В. В. Структурно-технологічне трансформування промислового сектора економіки України : проблеми і перспективи в контексті євроінтеграційних процесів / В. В. Стадник // Вісн. Хмельн. нац. ун-ту. — 2015. — №4 (2). — С. 86–91. — (Серія «Економічні науки»).
17. The World Factbook [Електронний ресурс] // Central Intelligence Agency. — Режим доступу : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
18. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні / за ред. М. І. Скрипниченко ; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». — К., 2015. — 544 с.
19. Васіна А. Ю. Розвиток людського капіталу в контексті забезпечення структурного оновлення економіки / А. Ю. Васіна // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. — 2015. — Вип. 1 (1). — С. 255–258. — (Серія «Економіка»).
20. Шкурупій О. В. Можливості прогресивної динаміки розвитку України на основі структурних змін національної економіки / О. В. Шкурупій, Н. Г. Базавлук // Проблеми економіки. — 2014. — № 3. — С. 177–181.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2016.

Bitsyura Y. Structural changes in the economy of European countries.

Background. In structure of economy of Ukraine the raw and resource-intensive industries prevail. Therefore for Ukraine the problem of structural modernization of national economy according to progressive structural shifts in economy of EU countries is actual.

A research ***purpose*** is the analysis of modern structures of economy of the EU and Ukraine and identification of tendencies in their change.

Material and methods. During research materials of Public service of statistics of Ukraine, the Organization for Economic Cooperation and Development, the World economic forum are used. Methods of the analysis and synthesis, generalization and systematization, modeling are applied.

Results. The analysis of structure of use of resources in cumulative national accounts of Ukraine showed that reduction of a share of final consumption mainly through redistribution of the used resources for benefit of increasing export deliveries took place. Reduction of a share of intermediate consumption in Ukraine is a positive tendency which demonstrates gradual decrease in domestic economy of materials and energy intensity of production.

The economy of developed countries of the EU is characterized by such progressive changes in its structure, namely there is dematerialization of production and growth of a share of the service industry. In Ukraine the positive tendency to change of structure of economy for benefit of the service industry is also observed. But near it, the economy of Ukraine is characterized by a considerable raw material orientation with considerable share of a mining industry and the agriculture.

Conclusion. Concentration of considerable part of production and occupied in the field of services in developed countries of the EU demonstrates active forming of service economy. In Ukraine the positive tendency in growth of a share of the industries of the service industry in GDP which promotes improvement of structure of national economy is also observed.

Development of the service industry in EU countries promotes increase of their level of competitiveness. The carried-out analysis showed that critical point is growth

of a share of the service industry to a limit of 75-80% then the level of competitiveness of the country can decrease considerably.

Keywords: structure of national economy, types of economic activity, service industry, competitiveness of national economy.

REFERENCES

1. The Global Competitiveness Report 2014–2015 / World economic forum. — Geneva, 2014. — 549 p.
2. Suharev O. S. Institucional'no-strukturnye faktory jekonomicheskogo razvitija / O. S. Suharev. — M. : IJe RAN, 2015. — 214 s.
3. Bell D. Grjadushhee postindustrial'noe obshhestvo. Opyt social'nogo prognozirovaniya / D. Bell : per. s angl. izd. 2-oe, ispr. i dop. — M. : Academia, 2004. — 788 s.
4. Toffler Je. Revoljucionnoe bogatstvo / Je. Toffler, H. Toffler. — M. : AST : AST MOSKVA, 2008. — 569 s.
5. Toffler Je. Tret'ja volna / Je. Toffler ; nauch. red. i predisl. P. S. Gurevicha. — M. : Izd-vo AST, 2004. — 784 s.
6. Chuhno A. A. Tvory : u 3 t. — T. 2. Informacijna postindustrial'na ekonomika: teorija i praktyka / A. A. Chuhno ; NAN Ukrai'ny, Kyi'v. nac. un-t im. T. Shevchenka, N.-d. fin. in-t pry M-vi fin. Ukrai'ny. — K., 2006. — 512 s.
7. Gal'chyns'kyj A. S. Politychna noekonomika: nachala onovlenoi' paradygmy ekonomichnyh znan' / A. S. Gal'chyns'kyj. — K. : Lybid', 2013. — 472 s.
8. Gejec' V. M. Innovacijni perspektyvy Ukrai'ny / V. M. Gejec', V. P. Semynozhenko. — H. : Konstanta, 2006. — 272 s.
9. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukrai'ny [Elektronnyj resurs] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrai'ny. — Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Statistics Directorate Organisation for Economic Co-operation and Development [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.oecd.org/std>.
11. Nacional'ni rahunky Ukrai'ny za 2014 rik : Stat. zb. / Derzh. sluzhba statystyky Ukrai'ny ; [za red. I. M. Nikitinoi']. — K. : Derzh. sluzhba statystyky Ukrai'ny, 2016. — 179 s.
12. Statystychnyj shhorichnyk Ukrai'ny za 2014 rik / Derzh. sluzhba statystyky Ukrai'ny ; [za red. I. M. Zhuk]. — K. : Derzh. sluzhba statystyky Ukrai'ny, 2015. — 585 s.
13. Bodrov V. G. Instytucijni chynnyky rozvytku nacional'noi' ekonomiky Ukrai'ny v konteksti strukturnyh peretvoren' / V. G. Bodrov, E. V. Prushkiv'ska // Ekonom. prostir. — 2015. — № 100. — S. 24–33.
14. Gavrysh O. O. Formuvannja efektyvnoi' struktury ekonomiky jak zaporuka uspishnogo rozvytku Ukrai'ny / O. O. Gavrysh, M. S. Savchenko-Marushhak // Ekonom. innovacii'. — 2015. — Vyp. 60 (1). — S. 84–90.
15. Statystychnyj shhorichnyk Ukrai'ny za 2011 rik / Derzh. sluzhba statystyky Ukrai'ny ; [za red. O. G. Osaulenka]. — K. : Avgust Trejd, 2012. — 558 s.
16. Stadnyk V. V. Strukturno-tehnologichne transformuvannja promyslovogo sektora ekonomiky Ukrai'ny : problemy i perspektyvy v konteksti jevrointegracijnyh procesiv / V. V. Stadnyk // Visn. Hmel'n. nac. un-tu. — 2015. — №4 (2). — S. 86–91. — (Serija «Ekonomichni nauky»).
17. The World Factbook [Elektronnyj resurs] // Central Intelligence Agency. — Rezhym dostupu : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
18. Modeli identyfikacii' makroekonomichnyh dysbalansiv v Ukrai'ni: kol. monogr. / za red. M. I. Skrypnichenko ; NAN Ukrai'ny, DU «Instytut ekonomiky ta prognozuvannja NAN Ukrai'ny». — K., 2015. — 544 s.
19. Vasina A. Ju. Rozvytok ljuds'kogo kapitalu v konteksti zabezpechennja strukturnogo onovlennja ekonomiky / A. Ju. Vasina // Nauk. visn. Uzhgorod. un-tu. — 2015. — Vyp. 1 (1). — S. 255–258. — (Serija «Ekonomika»).
20. Shkurupij O. V. Mozhlyvosti progresyvnoi' dynamiky rozvytku Ukrai'ny na osnovi strukturnyh zmin nacional'noi' ekonomiky / O. V. Shkurupij, N. G. Bazavluk // Problemy ekonomiky. — 2014. — № 3. — S. 177–181.